

ROEDIGER Lajos néprajzi munkássága

(Kivonat)

ROEDIGER Lajos (1854–1941) sokoldalú vidéki értelmiségi volt, többek között tanár, múzeumi kutató, műkedvelő geológus, természetjáró. Pár között régészeti és muzeológiai jellegű írásán kívül munkássága gyakorlatilag ismeretlen. A dolgozat ROEDIGER néprajzosi hagyatékára irányuló első vázlat, a hagyaték feltárása folyamatban van. Kutatása és feldolgozása a „Szellemi sivatag” tudománytörténeti Délkeleti Intézet-kutató-program része.

Indítatások

1899-ben ROEDIGER Lajost, a háromszéki születésű tanárebber a Bács-Bodrog vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat titkárává választotta. ROEDIGER, aki a kolozsvári egyetemen mennyiségtani és természettani képeztést nyert, azt az ellenvetést tette, hogy nem ért sem a történelemhez, sem a régészethez, sem pedig a néprajzhoz. A jelenlévők egyike azzal mond ellent e szerénykedésnek, hogy „ön székely”, és a székelyek amit elvállalnak, azt becsülettel meg is csinálják.

ROEDIGER néprajzi munkásságát is ez a „székelység” fémjelzi: nemcsak azért, mert majdnem teljesen autodidaktaként képezte magát, az Ethnographia évfolyamaiból sajátítva el a néprajzi kutatás alapmódszereit, hanem azért is, mert becsületesen utánajárt a kutatottaknak. Tehetséges ember volt, akinek világlátottsága is nagy összehasonlítási alapot biztosított. Élete is mintha néprajzi megfigyelésekre predesztinálta volna: apja változó munkahelyeinek megfelelően a család már gyerekkorában mindegyre költözött.

Mint iskolás, Erdély híres skóláit látogatta végig, egyetemi tanulmányai után pedig Kecskeméten, Zomborban, majd újra Erdélyben dolgozott, hogy öregkorára ismét szülőföldjén, a Székelyföldön telepedjen le. Élete tehát váltakozó néprajzi tájegységekhez kötötte, s a szemlélődésre hajlamos ember nyitott szemmel és lélekkel figyelte a különböző vidékek jellegzetességeit. Rácsodálkozott a Mezősége, rajongva figyelte a kalotaszegi népviseletet, magába szívta a látottakat és hallottakat, hogy aztán mindezeket az ismereteket a székelység néprajzi elemzésében hasznosítsa. Mert néprajzi elemzéseinek témája mindig is a Székelyföld, a gyermekkorától ismert és szeretett vidék volt.

A Székely Nemzeti Múzeumban

ROEDIGER néprajzi munkásságára nagy hatással volt a Székely Nemzeti Múzeum alapítójával, CSEREYNÉ ZATHURECZKY Emíliaival kötött ismeretsége. CSEREYNÉ lelkesedése, önfeláldozó munkája sok embert befolyásolt és tett a székely múzeum hívévé. Saját bevallása szerint ROEDIGER a Székely Nemzeti Múzeum „ügyei” iránt 1883-ban kezdett érdeklődni, és 1905-től kezdve, háromszéki letelepedését követően bekezdte a múzeum igazgatóválasztmányába is. ROEDIGER a legnehezebb periódusban kezdte meg múzeumi munkálkodását: ekkor már javában folyt a gyűjtés az önálló múzeumi épület építésére, de a pénz még nem volt elég. 1905. november 4-én meghalt CSEREYNÉ is, és a múzeum embereinek magukra hagyottan kellett megküzdeniük a nehéz körülményekkel. A fő múzeumőr, LÁSZLÓ Ferenc próbálta szervezni-irányítani a munkát, de kevés volt a lelkes ember, aki segíthette volna. Két évvel azelőtt halt meg DOMJÁN István múzeumőr, aki 12 éven át munkálkodott a múzeumi ügyekért, és csak egy évvel ezután, 1906-ban került a Székely MIKÓ Kollégiumba CSUTAK Vilmos, a gyűjtemény majdani mindenese.

Érthető, hogy ebben az elkeseredett harcban ROEDIGER elégedetlen a múzeumi ügyek folyásával. Jóformán az egyedüli rendszerezője lett a néprajzi anyagnak, Orbai székben ő volt az egyedüli gyűjtő is. LÁSZLÓ Ferenc ekkor nyert

el rövid néprajzi képzést célzó ösztöndíjat, és rőtta a Székelyföldet, gyűjtve az egész térségből a néprajzi tárgyakat. BALÁZS Márton Kézdivásárhelyet és környékét kutatta végig.

A tízes évektől kezdve ROEDIGER a Kászonokat járta, két okból. Egyrészt fel szeretne volna térképezni a kászoni vastelepeket, másrészt viszont feladatként kapta CSUTAK Vilmostól a kászoni házak tanulmányozását. Ekkorra már körvonalazódott az a terv, hogy a majdani múzeumépület mellé skanzenet fognak létesíteni, amelynek házai közé egy kászoni épületet is elképzelték. E háznak és felszerelésének a dokumentációját ROEDIGERre bízta. A terv, sajnos, csak részben valósult meg, pénzhány miatt. Csak a pottyondi (alcsíki) házat sikerült felépíteni 1937-ben¹. Nyilvánvalóan ez a sérelem indította ROEDIGERT arra, hogy kétségbeesetten vádolja a szerinte túl nagyra méretezett múzeumépület tervezőjét egy 1937-es beadványával: „*Tudomásomra jutott, hogy a HÜTL-féle tervvel szemben az akkori intéző körök egy irodalmilag feltűnt egyénnek, KÓS Károlynak terveit fogadták el, ki a kalotaszeginek nevezett, de KÖRÖSFŐI KRIESCH Aladár vezérlete alatt ismert művész klikknek volt a feje*”. A múzeumépület szerinte túl nagyra sikeredett, túl sok embert foglalkoztat, és ezért nincsen pénz semmire. A múzeumépület elleni lázadást közvetlenül a csíki ház elhelyezését nehezítő észrevételei követik: „*Dr. SEEMAYER V. és BÁTKY Zs.-tól nem azért tanultam 5 évig a néprajzi tudományt, hogy egykönnyen szó nélkül hagyassam az elkövetett hibákat. Bizony rá kell mutatnom, ha kedvem ellenére teszem is*”. A csíki ház elhelyezése szerinte elhibázott, mivel az út mellett hosszan nyúlik el, és a székely házak általában nem ilyen telekbeosztásúak, hanem az útra csak a keskenyebb oldalsó részük néz. Valószínűleg az ő tanácsára rendezik be jellegzetes bútorokkal ezt az épületet, mivel egy 1937-es beadványában így ír az igazgatóságnak: „*...ha már egyelőre nem is tudjuk átépíteni azt a bizonyos házat, hát legalább a belseje maradjon székely lakóház és ne legyen néprajzi raktár*”.²

A múzeum ötvenéves fennállására született emlékkönyvben ROEDIGER a múzeum

varrottasgyűjteményét dolgozta fel. Beadványai-ból, kölcsönző leveleiből megtudhatjuk, hogy nagyon érdekelték a varrottasok. Úgy tűnik, rengeteg varrást rajzolt le, valószínűleg mintagyűjteményt akart összeállítani. Sajnos, nem tudjuk, mi történt ezzel az anyaggal, mert a múzeumi emlékkönyvben közölt tanulmánya elég felületes, nem tükrözi a belefektetett munkát.³

Múzeumi tevékenységei közül talán a legfontosabb a tárgygyűjtő munkássága volt. Kovászna környékéről és a Kászonokból számos kályhacsempét adott múzeumunknak, ezekből egyesek 12–13. századiak. SZENTKATOLNAI BÁLINT Benedeket is ő buzdította arra, hogy a tulajdonában lévő, jórészt Kézdivásárhelyen készített csempéket a múzeumnak ajándékozza. Rendkívül sok cseréptányért gyűjtött össze Kovásznáról, ezek nagyrésze korondi. Igazán érdekesek a Kovásznáról és Kézdikővárról gyűjtött írott tojásai is, régies mintavilágot és színezést mutatnak. Az általa összegyűjtött nagy értékű viseletek sajnos megsemmisültek az 1945-ös evakuálással.

Útjait és a látottakat nagyon jó minőségű fényképekkel dokumentálta, ezeket üveglemezekkel együtt, múzeumunk fényképtárában helyezte el. Fényképeiből igen fontosak a kászoni felvételek, mivel itt rengeteg kaput, házat, viseletet örökített meg. Jegyzeteiből tudjuk, hogy végigfényképezte a kászoni festékes szőnyegeket, és – hogy a színezésüket is láthassuk – az üveglemezeket kiszínezte. Kedvenc témái egyébként a kapuk voltak, ezekből rendkívül sokat fotózott le. Különösen fontosak ezek a fényképek, hiszen az azóta már jórészt eltűnt perzsaíves kapukból is még sokat kapott lencsevégre. Fényképeit gondosan dokumentálta: hol fényképezte (helység, utca, házsám), hány hasonló típusú házat, kaput lehet az illető faluban találni stb. Kovásznáról a kopjafákat és a szekérszíneket tartotta megörökítésre érdemesnek, Zaboláról és Kézdiszentlélekről a templomokról készített részletes fényképsorozatot. Több azóta már eltűnt vagy átépített épület elevenedik fel a ROEDIGER felvételein. ROEDIGER fényképanyaga még részben feltáratlan, most folyik az ehhez kapcsolódó feldolgozó munka.

Orbai szék krónikása

ROEDIGER Kézdi széken született, néprajzi megfigyeléseinek jelentékeny része mégis Orbai székhez vagyis Kovászna környékéhez fűződik. Kovásznát először 1861-ben látogatta meg, de még 1864-ben is működött a NAGY Ezékiel vezetése alatt álló vasöntöde⁴. A kovásznai jó minőségű vasércet már KOZMA Ferenc is említette a Székelyföld közgazdaságát leíró munkájában, de a két fűtatóval működő népies vasolvasztásnak első és tudtunkkal máig is egyetlen leírása ROEDIGER tollából származik. ROEDIGER fokozott jelentőséget tulajdonított a kovásznai vasolvasztásnak – nemcsak azért, mert a székelyföldi yastelepek avatott ismerője volt, hanem azért is, mert ezt látta kiépítésre érdemesnek. A kovásznai vaskészítményekből pár sikerültebb darabot a múzeumban helyezett el, így tudhatunk pl. arról, hogy Kovásznán tűzikutyát, üstöket, vasháromlábakat is készítettek. Különösen fontos az 1903-ban keletkezett, a Néprajzi Értesítőben publikált rövid tanulmány a kovásznai kopjafás temetőről⁵. Kovásznán ma már csak felújítottan és a régi hagyományokat nem ismerve állítanak kopjafát, a valamikori két kopjafás temetőnek híre-hamva sincsen. Pedig ROEDIGER tanulmányából úgy tűnik, hogy századunk elején még élő hagyomány volt itt a kopjafaállítás, és működő mesterekkel is rendelkezett akkor a község. Kitűnő rajzokról rekonstruálhatjuk a kovásznai kopjafákat, ezek közül némelyik igen archaikus formavilágúnak tűnik. Orbai széken elég jelentős hagyománya lehetett a kopjafaállításnak, hiszen Csomakőrösnek, Papolcának hasonlóképpen kopjafás temetője volt valamikor. Napjainkban ismét divatba jött az identitásjelölő szerepű kopjafák készítése, de most már a helyi hagyományok ismerete nélkül, így a mai faragóknak igen fontos forrása a ROEDIGER tanulmánya.

Századunk harmincas éveiben országszerte jelentőssé vált a népviselet felújítását célzó mozgalom. Székelyruhát szöttek-varrtak a kovásznai asszonyok is, és ezt viselték vásárnapokon és ünnepnapokon egyaránt. ROEDIGER

elemző cikket ír arról, hogy ez a viselet, amelyet a kovásznai asszonyok az új mozgalom hatására meghonosítottak, idegen a helyi formáktól, vég eredményben a kolozsvári Magyar Nép egy közleményéből vándorolt át a köztudatba. APOR Péter szavaival élve, „Nájmódis ruhának” nevezi ezt a külső hatásra meghonosított viseletet. Az előterjesztés különleges érdeme az, hogy ROEDIGER a jellegzetes háromszéki viseletről is rövid leírást ad: „A háromszéki székely leány ruhája jó széles bordába feltett kender mejjébe újjnyi szélességben felvátva vörös és kék fejtőből egy szélben készült rokolya, és sötét színű szövettől készített ujjatlan és a nyakánál kivágott »váll« (az Alföldön pruszlik stb.)ből állott, mely alól kilátszott a nyaknál korczba szedett ing a kalárisal (de nem csokorra kötött nyakkendővel), és kilátszott a kart befedő hosszú ingujj, mely a kéznél korczba volt szedve. Kiegészítette a fehér házilag kötött strimfli, a lábon a papucsos (télien a veres csizmával, melyben a kézdivásárhelyi mesterek remekeltek), a fejen a »Florentin kalap« hátul lelógó szalaggal (...). Az asszonyok már nem kék és veres, hanem fekete és zöld, fekete és kék, fekete és barna, kék és barna, kék és zöld fejteőt használtak ontoknak (beverő fonálnak) és fejüket a csepsz fődte”⁶.

Kovászna környékének népviselete napjainkban már igen nehezen rekonstruálható volna a ROEDIGER leírása nélkül. Korán polgárosodó vidék volt ez, napjainkban már a legőregebbek sem emlékeznek a rokolya színeire és a csepszre. És bár vázlatos rövid a ROEDIGER előterjesztése, dokumentációs értéke jelentős: nemcsak az orbai széki viseletről ad leírást, de arról is tudósít, hogy az országszerte elterjedésben lévő szöttekmozgalom Orbai széket sem kerülte el. Ebben a mozgalomban igazán jelentős szerepe a zabolai MIKES grófnőnek volt, aki több környékbeli asszonyt és lányt foglalkoztatott, termékeiket megrendelte és megvásárolta. Ugyan ebben az időben Kézdivásárhelyen tanárkodott DOMOKOS Pál Péter, aki nagy feltűnést keltett a helyi lakosság körében posztóharisnyájával és fekete mellényével, de pár esztendő múlva a nagy tekintélynek örvendő tanárembert már né-

pes tábor utánozta. ROEDIGER merevember volt, mint DOMOKOS Pál Péter, személyes példájával nem befolyásolta a szöttesmozgalmat. Ennek ellenére érezte azt, hogy mint néprajzzal foglalkozó ember, felelősséggel tartozik a környezetének. Beleszól e mozgalomba, irányítja, befolyásolja a tanácstalan, idegen divatokat majmoló embereket.

Egy másik tanulmánya a gyapjú festésének már-már kiveszőfélben lévő módozatait jegyzi fel⁷. Adatközlőinek nagy része kovásznai, bár kászonyakabfaivaiktól is érdeklődik. 1930-as adatgyűjtések a kovásznai asszonyok még ismerték a fekete szín előállításának módját égerfa kérgéből, a barnát zöld dióhéjból, a zöldet nyírfalevélből állították elő. A vegyi anyagokat is kezdték ekkor már használni, de ezeket az anilines festékeket is még igen archaikus módszerekkel rögzítették: „lottyot” készítették vizeletből, és a fellangyosított lottyba öntötték vagy keverték a festéket. Ennek az archaikus rögzítési módnak a lejegyzése igen fontos, a festőnővényekről vagy más színezési módszerekről szóló tanulmányok ezt a formáját nem tárgyalják.

Sajnos, befejezetlen maradt a kovásznai székely lakodalomról írt tanulmánya, amelyet a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár őriz⁸. Egyébként nagyon eredeti megközelítésben tárgyalja a lakodalmat megelőző ceremóniákat, de sajnos a lakodalom leírása vagy elveszett, vagy pedig meg sem született. Íme a háztűznézés leírása: „Az ünnepélyes megkérés előtt a leány rokonai előbb elmennek háztűznézni, a legényesházhoz. Bezzeg – mivel a legényesház értesítve van a háztűznézőkről – van dolga. Mindent szépen rendbe hoznak, a hiányosságot – ha másként nem lehet – kölcsönkéréssel pótolják.

Megérkezvén, a háztűznézők beköszön-
tenek és egy kis nyugalomra bekéredzenek, de
furton-furt kutatnak benn a házban, künn az is-
tállókban, csűrben, mindent alaposan megnéz-
nek, azután következik egy bőséges lakoma. Majd
visszatérve közlik a lánnyal a tapasztaltakat.

Ezután, a mint én láttam, következik a
ellenpróba. A legény hozzátartozói ellátogatnak
az előre kirakott parafernum meglátására, de

újabbán a parafernum meglátása csak az ünnepé-
lyes megkéréskor, az eljegyzés alkalmával törté-
nik, mikor is a leány hozományáról jegyzéket vesz-
nek föl, melyet a megkérésnél mindenki aláír.”

A kovásznai lakodalomról írt tanulmány-
hoz ROEDIGER lejegyezte egy helyi vőfélynek,
VAJNA Gergelynek a vőfélyverseit⁹. Az 52 vő-
félyvers mellé két, hasonló rigmusokat tartalma-
zó ponyvanyomtatványt mellékel, hogy a köz-
kézen forgó versekkel összehasonlíthassuk a ko-
vásznai ceremóniamester költeményeit.

Kovásznai kutatásaival ROEDIGER hi-
ányt pótol. Helyi gyűjtői munkássága nem volt
annyira arányos, mint a Kézdi széken működő
BALÁZS Mártoné, tudunkkal nem is fáradozott
azon, hogy, tanulmányait közreadja. Munkássága
az övezetben mégis jelentős volt, mivel ráirányít-
totta a figyelmet erre az elhanyagolt területre.

Kászonszéki utazásai

Orbai szék mellett ROEDIGER másik
fontos kutatási területe Kászonszék volt. Legko-
molyabb néprajzi megfigyelései ehhez az öve-
zethez kapcsolódtak.

Mint már említettük, századunk tízes é-
veiben CSUTAK Vilmos és LÁSZLÓ Ferenc
úgy határozta, hogy a múzeumépület mellé sza-
badtéri részleget létesítenek. Sok házat próbáltak
ide behozni: SZINTE Gábor közbenjárására és
ajánlására lépéseket tettek a dálnoki „egyes ház”,
vagyis a VERES-ház behozatalára, dr. NAGY Je-
nő csíkszentmártoni jegyző ajánlására behoznak
a menasági kistájból, Pottyondról egy házat, HE-
REPEI igazgatósága alatt tárgyalásokat folytat-
nak egy csíksomlyói 18. századi épület ügyében,
de egy erdővidéki esztenát is fel akarnak építeni
a kis juhász kunyhókkal, kalyibákkal együtt.

Ennek a komoly tervnek az egyik álló-
mása egy kászoni ház behozatala lett volna.
ROEDIGERt CSUTAK Vilmos bízta meg az épü-
let kiválasztásával, így 1912-ben ROEDIGER
neki jelenti levélben az észrevételeit¹⁰. A kászoni
házaknak négy alaptípusát különbözteti meg,
mind a négynek beosztását lerajzolja (lásd mel-
léklet). 1912-ben már majdnem minden régi tí-

pusú épület tornáccal volt ellátva. Dr. KÓS Károly a kászoni népi építészetéről írt terjedelmes tanulmányában 80–90 éves múltúaknak feltételezi a kászoni tornácokat¹¹. ROEDIGER tanulmányából arra következtethetünk, hogy ebben az övezetben is korábban terjedt el a tornácépítés szokása. ROEDIGER is felfigyel a kászoni építészet azon jellegzetességére, hogy a házakban oldalkamarákat is építenek. A kászoni házaknál – mondja – a „nagy ház”, vagyis a tiszta szoba a lakás úttól távoli részében található, ezt a típusú beosztást nem találja meg a más székelyföldi falvakban. A lakóházak berendezésében még archaikus állapotokat jegyez le: jóformán egyetlen jellegzetes bútordarab a láda. Ő is megjegyzi, akárcsak dr. KÓS, hogy a csempés tüzelők a század elején szorultak ki, átadva a helyet a bádóg tűzhelynek és a plattenes kályhának.

E remek megfigyelések mellett ROEDIGER egy jellegzetes kászoni szövőszékkel, egy kendőszeggel, több kályhacsempével, egy öregasszonynak való cseppessel, egy téli szoknyával és egy zekével gazdagította a múzeumi gyűjteményt. Sajnos, 1945-ben a gyűjtött anyag értéke- sebb része, a viseletek elpusztultak.

A folklórgyűjtő

A folkórkutatók még napjainkban is legszívesebben balladák, régi típusú népdalok után kutatnak, mert úgy érzik, hogy ez a népköltészet értékesebb rétege. Figyelmüket legtöbbször elkerülik az új népdalok, de még ennél is jobban a diákdalok, amelyekben már a tudálékos, nem népi, hanem hibrid kultúra nyomait vélük felfedezni.

ROEDIGER felismeri, hogy e rövid életű, fél-népköltészetet is érdemes lejegyezni, mivel ez is jellegzetes kultúrtermék, a diákélet kultúráját lehetetlenség ennek mellőzésével igaz módon vizsgálni. Önletrajza tele van diákdalokkal, forradalmár énekekkel, új népdalokkal. Ezeket nem gyűjtötte, nem kereste az adatközlőket: saját repertóriumát jegyezte le.

Ugyanennek a felismerésnek köszönhető a vőfélyvers-gyűjteménye is, ezeket a már említett kovászai ceremóniamestertől másolta át.

Utóélete

ROEDIGER, sajnos, hevenyészett jegyzeteket, félkész tanulmányokat hagyott ránk. Folklórgyűjtését is ez jellemzi: nem találta meg a megfelelő formát, amelyben ezeket a félnépi énekeket, verscket értékesíthette volna. Felismerte az értékeket, érezte és tudta, hogy mi egy pártatlan néprájosnak a feladatköre, de képtelen volt az összegezésre. Munkáinak, tanulmányainak többsége kéziratban maradt ránk, a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum kézirat-tárában és a Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltárban. Talán emiatt maradt ki a Néprajzi Lexikonból is. Nyomatásban megjelent munkái az Ethnographiában, az 1929-es múzeumi emlékkönyvben és a helyi sajtóban lelhetők fel.

Közéleti tevékenysége is mutatja: a néprajz csak egyik érdeklődési területe volt. A Bács-Bodrog vármegyei Történelmi és Régészeti Társulat titkára, az Erdélyi Kárpát Egyesület Orbai széki fiókjának alapító tagja, a lakócai Meteorológiai Intézet szellemi atyja. Tervei közt szerepelt egy Székelyföldi Múzeumi Egylet megalapítása, amelynek fő feladata az lett volna, hogy a Székelyföld tudós embereit összefogja, munkájukat segítse.

Bár magas életkort élt meg, ROEDIGER Lajos munkássága torzóban maradt – valószínűleg nyughatatlan természete miatt is. Életművének egyedüli nyilvántartói, értékelői mindeddig csak múzeumunk munkatársai voltak.

Jegyzet

1. A Székely Nemzeti Múzeum Tektintetes Ügyvezető Tanácsának szíves jóindulatára ajánlom ezen emlékiratomat. Az un. Pflanzolásraól és annak következményeiről (A Székely Nemzeti Múzeum irattára, 85/1937) és Egy székely stílusának nevezett épületről (85/1937)
2. Az igazgató választmányhoz intézett levél (A Székely Nemzeti Múzeum irattára, 1937. évi iratok)
3. ROEDIGER Lajos: A Székely Nemzeti Múzeumban őrzött székely eredetű varrottasokról. In: CSUTAK Vilmos (szerk.): Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára, Sepsiszentgyörgy, 1929. 452–460 oldal.
4. ROEDIGER Lajos: Életrajzom születésemtől savanyodásomig. (A Székely Nemzeti Múzeum irattára, két példányban, szám nélkül) 160. oldal a jelen kötetben.
5. ROEDIGER Lajos: *Kopjafák a kovászai temetőben*. In: A M.N.M. Néprajzi Osztályának Értesítője IV (1903), 299–302.
6. ROEDIGER Lajos: *Előterjesztés a f. év tavaszán Háromszék vár-*

megye Orbai járásában elhízázott néven és elhízázott irányban elindított népiesnek mondott női ruhaviseletről (A Székely Nemzeti Múzeum irattára, 1932/148-as iratcsomó)

7. ROEDIGER Lajos: A gypjú fonalak kezeléséről és festéséről való feljegyzéseim (a Székely Nemzeti Múzeum irattára, 294/1930)

8. Kovásznai Székely lakodalom. In.: Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. F. 82 – ROEDIGER Lajos kollekció. V. köteg (ROEDIGER Lajos néprajzi jegyzeti)

9. VAJNA Gergely vőfély feljegyzéseiből. In.: Sepsiszentgyörgyi Állami Levéltár. F. 82 – ROEDIGER Lajos kollekció. V. köteg (ROEDIGER Lajos néprajzi jegyzeti). 51–57. oldal.

10. Jelentés a Székely Nemzeti Múzeumból az 1912. évi állami segély terhére nyert megbízás folytán a kászoni községekben végzett néprajzi felvételek és vásárlásokról. (A Székely Nemzeti Múzeum irattára, 158/1913; I. a jelen dolgozat melléklete)

11. Dr. KÓS Károly: Építkezés. In.: Dr. KÓS Károly, SZENTIMREI Judit, Dr. NAGY Jenő: Kászoni székely népművészet. Bukarest, 1972. 52. oldal.

Melléklet

Jelentés

a „Székely Nemzeti Múzeum”-tól az 1912. évi állami segély terhére nyert megbízás folytán a kászoni községekben végzett néprajzi felvételek és vásárlásokról

Az 1912. év folyamán jelentkezett igen kedvező időjárás miatt alig lehetett alkalmas időpontot kívánni a Kászomban eszközrendő munkálatokra.

Nyári kirándulásomban, a „Kászoni szoba” tanulmányozása alkalmával mindössze csak 2 napig tudtam felvételeket készíteni és felméréseket tenni. Ezen alkalommal célul a HUSZKA által említett keleti-perzsa típusú tornácos faházak felmérését tűztem volt ki, lehető számos nagy- és kiskapu felvételével, és ha az időjárás engedi, ezeken felül népviseleti fényképek készítését. Az időjárás azonban beleszólt és csak 4 igen régi ház felmérését és 16 fényképfelvételt tudtam elvégezni.

I. A sok régi típusú ház közül 4 különböző típust választottam ki, azok felmérését végeztem el. Ezeknek beosztása a következő:

(L. a szöveg végi mellékelt ábrák. Szerk. megj.)

A sűrű lécezéssel, kettőnél épen sűrű deszkázással zárt tornácú házak hármánál a tornác „ereszbe” tágul ki, egyiknél azonban a tornác a szokásosnál szélesebb levén, az „eresz” képzése elmaradt. A pincelejárát mindenik háznál az ereszből vagy a tornácból nyílik, szintúgy a padlás (hiu) feljártat is.

Hármában a felvett épületek megtaláljuk a Kászoni vidékére jellemző oldalkamarák kiképzését. A többi hasonló típusú ház alaprajza is arra tanít, hogy az oldalkamarák, melyek csak felszoba hosszúságban válnak ki a szobából, és amelyek oly jellemzőek az

ottani építkezésre, a hátulról – a szomszéd telke felől – alkalmazott világító ablaknak köszönhetik keletkezésüket. Arra a világító ablakra pedig nagy szükség van, mert hisz az udvar felől eső egyik (példánkban a legtöbbszor a délre néző) ablak elől a tornác sűrű rácsosozása veszi el a világosságot. A II. típusú háznál, melynél a helyi körülmények miatt nem lehetett hátulsó ablakot alkalmazni, és amelynél a tornác is gyérebb rácsosozatú, nincs oldalkamara.

Az hogy a „Nagyház” vagyis a díszesebb szoba nem az utca felől esik – mint a négy felmért háznál is találjuk – nem éppen a véletlen dolga. Úgy tapasztaltam, hogy előszeretettel választják a „Kelet” felé néző szobát „Nagyház”-ul; legalábbis abban a 40–45 házban, melyben megfordultam, majdnem mindenütt így volt.

II. A kászoni ősi típusú házak bebútorozására jellemző:

1) A sok láda, persze mindannyija „tulipános”. Még feltűnőbb lesz, ha megfontoljuk hogy ezeken felül még a „kanapék” és a „kasztenek” is hasonló célt szolgálnak a ládákkal.

AMBRUS János uram „Nagyház”-ban Kászoni felől hat darab tulipános ládát számláltam össze, mint az az ./. alatt becsatolt alaprajzokról is leolvasható (a jelzett alaprajz-melléklet hiányzik – SZ G.E.), és mindezen sok láda tele van ruházati darabokkal, vásznnal, zsákokkal és mindenféle feltős holmival. Talán arra is jó ez, hogy tűzveszedelemkor könnyebb menteni a vagyont. A ládáknak ilyen kedvelése azonban a „jurt”-ra való emlékeztető is lehet.

2) A szoba díszítésére szolgáló, rúdilepedővel, rüdikendőkkel telerakott, a mennyezetről függő rúd. Valóságát a „kép”-ek pótlására szolgál a sok szép varrottas holmi, s minden egyéb rendeltetése a díszítésnél.

A haladó kor hatása ezen ősi stílusú házaknál legőszibb elemnek, a régi szép szabad, – csempe tűzhelyeknek lebontásában, használaton kívül helyezésében nyilvánul. Véletlenből mind a négy felmért háztípusnál már vasbádogból készült takarékos tűzhely, a „Platten” pótolja a szabad tűzhelyt. Lám TAMÁS Ignác uramnál Jakabfalán éppen csak arra szolgál a „Nagyház”-ban levő – most már alul befallott – csempe, hogy a „Kicsiszobából” (sic!) a platten füstje beeljárjon, „párafogó”-t csinált abból TAMÁS Uram.

III. A kedvezőtlen időjárás miatt ezen kirándulásomban csak 3 nagykapu, 5 kiskapu, 3 rácsos tornác és 4 kisebb méretű – és ezért csekély értékű – néprajzi felvételt készítettem el. Utóbbi felvételek célja csak a népek személyemhez és a fényképezéshez szok-

hatás volt a célja. A felvételek jegyzékét // alatt csatolom (a jelzett jegyzék hiányzik – SZ.G.E.).

Mivel az egyes vidék néprajzi elemeinek fényképfelvételeiről készült pozitívnak úgy megőrzésére, mint azok tanulmányozására legcélszerűbbnek gondolom, ha azok albumszerűen vannak összeállítva, – nagy kartonlapokat vásároltam és azokra ragasztom rá az egyes képeket, hogy aztán végül az egész gyűjtemény albumszerűen összeállítható legyen.

IV. A Múzeumban felállítandó (székely) kászoni szoba berendezési céljaira megvásároltam egy ottani divatú szövőszéket, mely abban különbözik a többi székelyföldiektől, hogy:

1) a szövőszék hátsó hengerét (hátsóhasolóját) tartó két oszlop nem egyenes állású, hanem hátradól

2) hogy a szövőszék előtt nem olyan széles, mint hátul, a hátsó rész keskenyebb

3) hogy magassága is valamivel nagyobb, mint a háromszékieké.

Második, téli kirándulásom szerencsétlenül ült ki, mert az időjárás meggátolt minden külső munkát, és e miatt csak bevásárlásokat eszközöltem a Múzeum Kászoni szobája számára, amennyiben bevásároltam két drb. tulipános ládát, egy drb. kendőszeget, egy drb. öregasszonynak való „csepesz”-t, egy drb. öregasszonynak való téli szoknyát, egy drb. zekét.

Kovácsnán készítettem 2 szekérszínről való felvételt. Ezek a szekérszínek a szekéren, ekén stb. kívül telve vannak az ottani elterjedt szokás szerint egyrészt fűró-faragó eszközökkel, másfelől eszközfaanyaggal.

Költségjegyzékemet egyúttal // alatt csatolom (a jelzett jegyzék hiányzik).

Kovácsna 1912. december hó 30-án

ROEDIGER Lajos
ny.m.k. áll.főg. tanár

(A kövérítés a jelentés áttekinthetőségét segíti. Az eredetiben ROEDIGER (?) aláhúzásai ceruzával, illetve margóra írt római számai. Úgyisintén kiemelték a kéziratban a margóra is a „//” típusú mellékletutalások. A jelentés általában mai helyesírással kerül közlésre – SZ.G.E.)

(A családnevek majuszkulás kiemelését, beleértve az idézeteket és a közlést is, kötet szerkesztési szempontok indokolják. Szerk. megj.)

Activitatea de etnograf al lui Lajos ROEDIGER

(Rezumat)

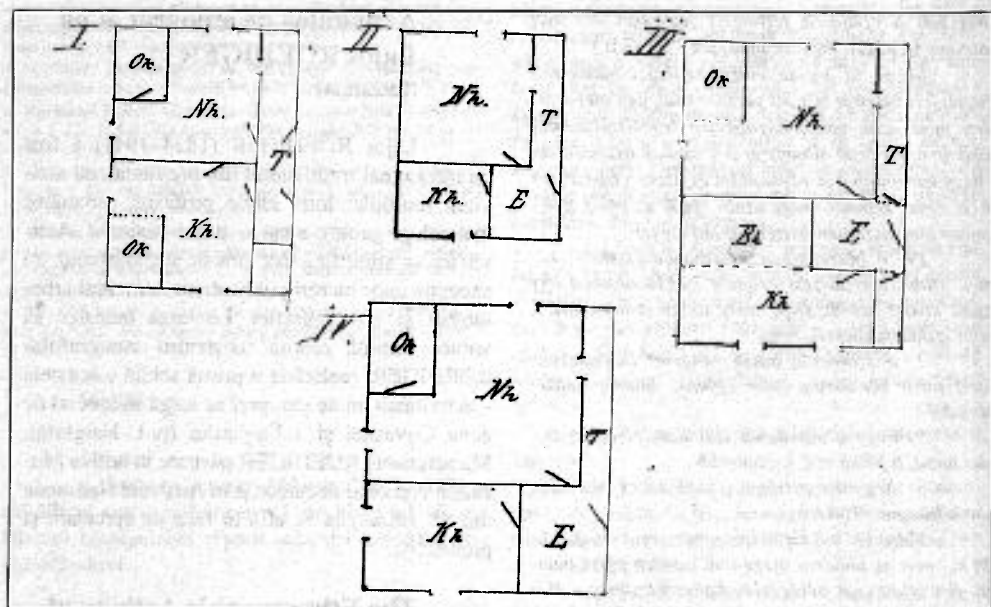
Lajos ROEDIGER (1854–1941) a fost un intelectual multilateral din provincie, cu activități multiple: între altele profesor, cercetător muzeolog, geolog amator, turist pasionat. Activitatea sa științifică este practic necunoscută, cu excepția unor lucrări publicate în domeniul arheologiei și al etnografiei. Lucrarea încearcă să arunce lumină asupra moștenirii etnografului ROEDIGER, realizând o primă schiță a acesteia – activitatea lui de etnograf se leagă în special de zona Covasnei și a Cașinului (jud. Harghita). Manuscrisele ROEDIGER păstrate în arhiva Muzeului Național Secuiesc și în Arhivele Naționale din Sf. Gheorghe se află în fază de cercetare și prelucrare.

The Ethnographic Activity of Lajos ROEDIGER

(Abstract)

Lajos ROEDIGER (1854–1941) was a many-folded learned man from the countryside. He was a teacher, museologist, researcher, amateur geologist, and a passionate tourist. His scientific activity is practically unknown, except for some papers published on archaeology and ethnography. This present paper aims at revealing the heritage of ROEDIGER the ethnographer, by presenting his activity as an ethnographer in the regions of Kovászna (Covasna) and of the Kászon (Cașin) basin (Harghita County). The ROEDIGER manuscripts are preserved in the archives of the Székely National Museum and in the National Archives of Sepsiszentgyörgy (Sf. Gheorghe).

I. ábra Négy felmért régi kászoni háztípus beosztása

